

Népi gyógyítás Mórahalmon

IFJ. LELE JÓZSEF

(Szeged, Móra Ferenc Múzeum)

Az alsótanyaiak gyógyítási szokásaiban elsődleges helyen voltak a **gyógyfüvek, ráolvasások** és az **imák** használata, alkalmazása. Amíg a ráolvasások napjainkra elenyésztek, szintúgy a babonás hiedelmek gyakorlata is, addig a gyógyfüves gyógymódok éppúgy megmaradtak, mint az imákba vetett hit. A hajdaniak gyógyító hidelemvilágában az égitestek között elsődleges helyen volt az újhold, mint befolyásolható „segítőtárs”. A gyógyításokra alkalmas gyógyfüveket a helybéli gyógyítók Sarlós Boldogasszony napján (július 2.) sarlóval szedték. A sokféle füvet otthon válogatták szét aszerint, hogy szárításra, vagy azonnal főzésre szánták. Szárításra legalkalmasabb hely a padlástér volt. Hatalmas vesszőkosarakba (párszárítótkba) terítették ki, ahol meg-megforgatták, hogy ne penészedjenek össze. Miután alaposan megszáradtak, külön-külön papírcacskókba csomagolva akasztották föl, hogy az egerek ne érhessek el. Amely füvekből főzetet – teát, kenőcsöt – akartak készíteni, azokat együtt forralták, majd a zúzalékból készült kenőcsöt, illetve a lét is üvegbe téve, a hűvös kamrában tárolták. Az általában azonban az volt, hogy akkor készítették el, amikor használni akarták. „Szárított füvekből teákat főztünk. Ittuk. Vagy a fájó testrészt mosogattuk vele. Nagybetegöket fürdettek benne.” (Fgyné)

Közismert, hogy népünk kevés vitaminos ételt fogyaszt. Ez a nem egészséges örökség jellemző a fehérjedús ételek fogyasztására is. Pedig a falun, méginkább a tanyán élőknek mindig volt helyük és alkalmuk gyümölcsstermesztésre, illetve jószág tartására, s csak rajtuk múltott – s múlik ma is – mikor került asztalukra gyümölcs, illetve húsetel. A gyümölcsök és a fehérjék hiánya miatt viszonylag gyenge volt a régi tanyaiak szervezetének ellenállóképessége.

„A közegészségügy három fő tényezőtől függ: a kútak, illetve az ivóvíz milyenségétől, a tisztaság általános fokától, és attól, hogy a tanyai építkezések megfelelőek-e, vagy sem. (...) A víz általában jó, a tisztaság közepes, az építkezés egészségtelen: levegőtlen, kis ablakos, nedves falú tanyák vannak többségben, amelyek melegágyai a betegségeknek” – írja Bokor István 1936-ban.¹ A legsúlyosabb betegségekkel – még századunk

¹ Bokor István 1936. 32.

derekán is – csak a tehetősebbek vitték betegüket orvoshoz. A szegényebbeknek se orvosra, se viteldíjra, vagy az orvos kiszállítására nem volt pénzük. S ami még fontos: a tanyai nép nem nagyon vigyáz az egészségére. Ha betegséget, fájdalmakat érez, nem veszi komolyan ma sem. „Gyógyítással általában idős asszonyok foglalkoznak, akiket a tanyai nép **kenőasszonyoknak** nevez. A kenőasszonyoktól külön vannak **javasasszonyok**, akik durva kuruzslásokat is végeznek, és orvosszerük nem mindig válnak be.”² (Az idézetekben a kiemelések a szerzőtől származnak.) Ennek nyilvánvaló magyarázata, hogy elsősorban nem a gyógyfüvek hatásában, hanem a kísérő szövegekben, ráolvasásokban és imákban hittek. Akkor is, amikor a különböző betegségeket **szentelt barka**, vagy **úrnapi virág-füsttel** próbálták gyógyítani, és a járványos megbetegedéseket távol tartani. Ilyenformán a füves gyógymódoknál is fontosabbnak, biztosabbnak tartották a **ráolvasásokat**. Itt elsősorban a holdhoz fordultak, az általánosan ismert imaszöveggel: „Új hold, új király, adjál nekem jó heteket, jó hetekben jó napokat; jó napokban jó órákat, jó órákban jó szöröncsét. Amihez jámbor alsótanyaiak még hozzá tettek: Újíjja mög a jó Isten mindön tagomat, porcikámat.”³

Gyógyító füveket minden háznál tartottak, s azok alkalmazása, felhasználása általánosnak mondható. Ennek ellenére, Bokor István harmincas évekbeli forrásértékű gyűjtése nyomán: „Orvos, gyógyszer-tár, csecsemővédő és szülésznő van Alsótanyán.”⁴

A betegségek közül a **járványok**tól félték legjobban. Sebek gyógyítására, megfázás ellen hatásos gyógymódokkal rendelkeztek, de a gyakran halállal végződő járványok ellenszerét nem tudták. Idős mórakalmiak a **spanyol náthát** emlegetik föl, amikor is „Nem mélyre tötték a sok halottat, és a levegő elfertőződött, aztán akkor lött a nagy járvány, tizennyócba.” (SzJné)

A testrészek reumatikus fájdalmával főként az idősebbek bajlódtak. **Börcsök Vince** gyűjtéséből tudjuk,⁵ hogy „A fájós végtagot **rézelejével** (a pálinkafőzéskor először kifolyó folyadék) dörzsölték be. A **fájós gyomrot** pálinkás paszullyal borogatták. Sárgaság ellen **fehér liliom** virágszirmait pálinkában érlelték, azt itták. (...) **Becsipásodott szemet** pálinkával simogatták.”

A **pálinka** igen sok betegségben bizonyult hatásosnak: a vele való gyógyítás, akár a fogyasztásával is –, gyakori volt. Nyilván azzal a gondolattal, hogy nagyban méreg, kicsiben orvosság. Ha valakinek megmerevedett a **nyaka**, recsegett-ropogott, akkor pálinkába mártott ujjakkal kellett simogatni, masszírozgatni. A **darázscsipést** csöppnyi

² Juhász Antal 1966. 92.

³ Bálint Sándor 1980. 445.

⁴ Bokor István 1936. 36.

⁵ Börcsök Vince 1980. 106.

pálinkával kenték be; akinek pedig a **foga fáj**, az egy kortyot vett a szájába, és a fájós fogon tartotta.

Az **árpát árpakerekítéssel** gyógyították. „Úgy küdtük el, hogy három árpaszömmel a körmenet menetivel égy irányba kerekítettük, dörzsöltgettük. Közbe háromszor mög köllött kerülni az ásottkútat, majd az árpaszemöket behajítottuk a kútba. Ilyenkor azt köllött mondani: Akkor nyőjjön árpa a szömömön, ha majd ezök a szömek innen kigyűnnek. Olyant is hallottam, aki **möγκöpködté** a más szömin keletközött árpát.” (BF) Általánosabb gyakorlat volt, hogy langyos vízben háziszappant áztattak, s **szappanos vízzel** mosogatták, naponta többször is. Hagyományörző idösek **szenteltvízzel** mosogatták. Közben az **újhold-imát** mondták, amiben maguk helyett a szemükön lévő árpát küldték el vendégségbe. Ha valaki nagyot emelt, mondták neki: Ne emelj nagyot, mert meglásd, árpa nő a szemedén!

A mezei munkák nagyrészt egész napos hajlongást igényelnek. Miatta gyakran **fáj** az emberek **dereka**. Legtöbbsen a gyerekekkel **tapostatták** meg. (Ez ma is élő szokás.) Mások meghemperegtek, gurultak a kemény talajon. Gyakori gyógyírként alkalmazták a **vasalást**. Nedves ruhát tettek a fájós derékra, és azt langyos vasalóval vasalgatták.” Az én nagyapám azt mondtotta, hogy ha fáj a derekam, akkor vessek három bukfencet, aztán feküdjek sima, kemény helyre, majd elműlik.” (LF)

Epebántalommal sokan bajlódtak. A fájdalmon túl a gyakori hányás is elő-elövette az embereket, ezért aztán sokan alkalmazták a természetes gyögmódokat. „Nagyszüleink paprikás pálinkát itattak az epésökkal. Az olyan gerzemürze ital, de kihajtotta az epét. Aki nem volt képes lemondani a zsíros kosztokról, az előbb-utóbb kés alá került, azt kivetötték az epéjit.” (LF)

A **fejfájás** általános panasz, de nem minden esetben betegség. Csilapítására legtöbbsen hidegvizes ruhás borogatást használtak a régiek is. A magas vérnyomás éppúgy okozhat fejfájást, mint az alacsony vérnyomás. Van, akinek a halántéka, másoknak a tarkója szokott fájni. Mindenki elsösorban a vérnyomás rendellenességeire gondol, s csak kevesen arra, hogy a szemgyengülés is okozhat fejfájást.

Magas vérnyomásban szenvedök a közeli **Madarász tóból** szedett **pióccával** gyógyították magukat, és másokat is. Általában a nyakszirtre tették. Sokan a **dorozsmai piócásoktól** vették a „jó pióccát, amelyik csak a rossz vért szítja ki.” (LF) Alacsony vérnyomásban szenvedökkel **vörösbort** itattak; azzal is, aki egyébként nem szokott inni, mert számára most, a napi egy-két deci vörösbort gyógyszerként szolgált.

Sokan szenvedtek a **fogfájástól** is. Igen sok tanyai embernek nagyon rosszak voltak a fogai. Annak ellenére, hogy a régiek szerint, „Aki ásottkút vizét issza, annak szépek és egészségesek a fogai.” (SzAné) A kisgyermekek Mórán is kis verssel kérték a kiségtől cserébe a jó fogat, az ő lyukas foguk helyett: „Egér, egér, kiséger, van-e fogad hófehér.

Adok-adok rossz fogat, rossz fogat, Adjál nékem jó fogat, jó fogat.” (Bné). Az idősebbek az **újholdat** hívták. Akkor is, ha fájt, akkor is, ha ki kellett venni. „Új hold, új király, Háromkirályok, voltatok-é Krisztus születésin? – Vótunk. – Fájt-é a fogatok? – Nem fájt. Adja a jó Isten, hogy az enyüm sé fájjon.”⁶

„Az én anyám a kemencéből kivett egy lapát hamut, **bilindökmagot** szórt rá. Minekünk, ha fájt a fogunk, olyan fának a szilánkját köllött a fogunk között szorítani, amelyiket villám hasigatott szét. No a bilindökfüst fölé köllött hajolni, annak a füstje gyógyította mög a fájós fogunkat. De hallottam olyat is, hogy a bilindökmagot a lukas fogba köllött tönni, majd úgy köllött a szálkát a fogakkal szorítani. Úgy is kiállt a fájás.” (Gjné) Sokan, vállalva a nagy fájdalmat, **salicilt** tömtek a lyukas fogba, ami a gyökereinek az idegszállaira hatott, ahogyan a helybéliek mondták: „Kiértotta a gyökereket is.” Idősebbek emlékeznek egy **Bacsik** nevű kovácsra, aki orvoslással is foglalkozott. **Eret vágott** azon, akinek magas volt a vérnyomása, a piócázás már nem segített. Ugyanó húzta ki a rossz fogakat is.

Fülbeeresztő füvet szinte minden paraszthajléknál lehetett találni: ólak, árnyékszékek tetőzetére, tehénganéba tették. Ott zöldellt télenyáron. Ha valakinek fájt a füle, egy-két levelét leszakították, s annak levét a fájó fülbe csavargatták. „Fülfű, fülbeeresztő kúrözsa, Alsótanyán füleresztő”⁷ volt a neve. Idős mórakalmiak **fülbemászó fű**ként emlegetik. Ahol ilyen füvet nem tartottak, ott melegítettek **korpát** vagy **homokot**, és azt zacskóba téve rátették a fájós fülre. „Ahol hittek a babonaságokban, ott sárga **kendőt**, vagy **szalagot** kötöttek a fülfájós nyakára.” (SzAné) A leghatásosabbnak a **lajha sósvízzel** (langyos sósvízzel) való öblögetést tartották.

Fölfázástól, gyomorrontástól gyerekek is, felnőttek is gyakran szenvedtek a **hasmenésben**. Ilyenkor cukortalan **cikóriakávét** kellett inni, de hatásosnak emlegetik a **vadkender levelének** főzetét, a **köménymagos** teát, sőt, a **faszénnel** főzött vizet is. Mások pörkölt **árpát** ettek, csípős paprikás teát ittak. „Mink, ha mönt a hasunk, egy tányérba égött kenyérhajat aprítottuk, és léöntöttük pálinkával. Möggyújtottuk. Amikor a szesz kiégött közüle, akkor bekanalaztuk a kenyeret.” (BF) Az erőspaprikás pálinka alkalmas volt a **háromnapos hideglelésből** (maláriából) való kigyógyulásra is. „Aki hideglelésben van, azon csak a kalapkúra segít” – mondja Lékó Ferenc. Fazekas Kádár Imre szerint pedig: „Ha pedig valaki náthás volt, azt föltötték egy parasztkocsira, azt’ hajcs! Rázatták, hajtották a lovakat, hogy csak úgy habzott a hátuk. Mikor hazaértek, ágyba dugták a betegöt, hogy pihenje ki magát.” Akinek magasra szökött a **láza**, annak a nyakára, a csuklóira, illetve a bokáira **hidegvizes ruhadarabokat** csavartak, ami lehúzta a magas lázat.

⁶ Bálint Sándor 1980. 445.

⁷ Uo. 170.

Főként az időseket gyakran bántották az **ízületi megbetegedések**. Voltak, akik **csalán**levest ettek, mások a **paradicsom** szárát főzték föl, s annak gőzével gyógyíttatták a fájós részeket. Hatásosnak mondták a **méhcsípést** is.

A **kelevény**, a **gilva** – ritkán: támadás – (bőrbetegségek népi neve) kezelését csak kevesen, és csak akkor bízták orvosra, ha más gyógyítást lehetőség nem volt. Kevesen tudják, hogy a gilva a kelevény egyik mérges fajtája, amely, ha elfertőződik, igen veszélyes lehet. Legtöbben sült **vöröshagymát** raktak rá, ami kellőképpen kiérlelte, majd kifakadt. Érelték enyhén zúzott **káposztalevéllal**, érett **paradicsommal**, áztatott **bodzalevéllal**, **szappanos kovásszal** – ami kiszívta a **vögygít** – és alaposan kitisztította, fertőtlenítette a sebet. Emlegetik, hogy a babonásabbak **kocsikenőccsel** borogatták, és csodálkoztak, ha komoly baj keletkezett, amin már az orvos sem tudott segíteni. Hasonló bajt okozhatott a sós avas szalonna alkalmazása is.

„Az éles **késnek** a néphit bajelhárító szerepet tulajdonít. (...) A támadásra, kelevényre hideg kést tesznek, olykor meg is keresztetik vele.”⁸ Itt nyilván arról a késről lehet szó, amelyiket **szentestén** odatesznek a **Jézuska ágyára**. Egy régi, kelésre való imát Polner Zoltán gyűjtéséből⁹ vettünk át: „Uram Jézus, áldd meg a kelést, vagy a véres részt, vagy a fájdalmas részt, melyben sohasem volt jobb óra, mint amelyben Boldogságos Szűz Mária az ő Szent méhíbe fogadta.” Ezt követően egy Miatyánkot és egy Üdvözlégyet kellett elmondani, és elmúlt a kelés.

Kis **megfázás**, vagy légcsőérzékenység elegendő volt ahhoz, hogy valaki **köhécseljen**, köhögjön. Csillapítására legtöbben **akácvirág-teát**, **bodzavirág-teát**, ahol volt, ott **hársfavirág-teát** ittak, vagy **mézet** eszegettek. Emlékeznek, hogy a krónikusan köhögőkkel **fiasló tejét** itatták, vagy **édesfa gyökerét** rágatták. Ugyanakkor általánosan ismerték a **vöröshagyma levének** jó hatását. „Mink, ha köhögünk, **fehérgyömbért** törtünk össze, és azt rágogattuk.” (LF) Az asszonyok betegségei közül az egyik legveszedelmesebb volt a **mellfájás**. Fájhatott ütéstől, nyomódástól, de belső rendelleneségtől is. „Mellfájós asszonnyal mézes pálinkát vagy **tormalevet** itattak.”¹⁰ Idős asszonyoktól ma is lehet hallani, hogy a mellfájós asszonnyal **avas szalonnát** kell etetni. Belső indíttatású, **dagantos megbetegedéssel** ki hamar, mások később – sajnos, sokan már igencsak későn – orvoshoz mentek, mennek.

„**Nemi betegség** is előfordul – írja Bokor István.¹¹ A tanyai élet szabadsága különösen elősegíti a fertőzés lehetőségének széles körű elter-

⁸ Bálint Sándor 1977. 193.

⁹ Polner Zoltán 1978. 107.

¹⁰ Juhász Antal 1966. 92.

¹¹ Bokor István 1936. 33. (Ennél az idézetnél a kiemelés nem a szerzőtől származik.)

jedését." Ellene védekezni azzal lehetett volna, ha erkölcsös életet élnek. Elfertőzés esetén viszont sokan szégyelltek orvoshoz menni, de mégis ott gyógyíttatták magukat, mivel a népi gyógyászat erre nemigen tudott írt adni. A **nyakfogat** (mandulagyulladás), ha még nem volt nagyon erős, **elnyomták**. „Vót, aki a leghosszabb újjával, a nevetlennel nyomta el. Börcsök Jóska bácsi mögénten **kaszakú**vel nyomkodta. Addig nyomkolászta, amíg el nem fakadt. Akkor aztán kigyűtt belőle a sok csúnyaság, majd pálnkát vöttünk a szánkba, avval köllött kiöbligetni, fertőtleníteni a helyit.” (SzJné) Gyakori, fájdalommal és kellemetlenséggel együtt járó betegség volt a **pokolkelet**. (Bálint Sándor szerint carbunculus nevű bőrbetegség.) „A pokolkelet úgy választható el – írja Bálint Sándor¹² –, hogy a zárványból kiemelnek egy gőrgyöt, és ugyanoda a fiaspokolkelettel együtt elássák.” A fiaspokolkelet pedig úgy került a gőrgyre, hogy vele megérintették a pokolkeletet. Ismeretes volt az is, hogy a pokolkeletet száradt, **vöröshasú békával** dörzsölgették, majd elhajították, de utána nézni nem volt szabad.

Közismert hiedelem szerint „Szent Antal napján nem volt szabad lizsbe nyúlni, mert akkor **Szent Antal tüze** (orbánc) támadt a kézen, vagy a test más részén. Erre **rá** köllött **csiholni** acéllal, kohával és taplóval. Az volt a leghatásosabb, ha tizenharmadikként született gyerekek csiholt rá, akkor biztosan elmúlt. Az én apám is Antal volt. Sokan kérték, csiholna-é rá a Szent Antal tűzire. Mögtötte. Közben három Miatyánkot mondott el.” (BA) Nem gyakori, de elő-előforduló betegség volt a **sárgaság** (icterus). Aki sárgaságba esett, annak a nyakába egy cérnaszálra fűzött **fokhagymaláncot** akasztottak. „Engömet a Polgár Téca néni gyógyított ki a sárgaságból. Szárított **tojássárgáját** kötött a nyakamra, amit kilenc napig köllött hordani. Ugyanakkor kilenc este **sárgakásalé**ben köllött fürdeni. Egy nagy **sárgarépából** poharat faragott, és abból köllött innom, ha mögszomjaztam. De olyat is hallottam, hogy kilenc napig kádba öntött **kamillateába** köllött fürdeni annak, aki sárgaságba esött.” (GJné)

Mezei munkák közben, de otthon is gyakran megesett, hogy valaki elvágta az ujját, netán a kapával belevágott a saját lábába. Ha víz volt közel, akkor először is kimosták a **sebet**, lehetőleg ráöntött, folyó vízzel. Gyakori volt a **pálinkával** való lemosás is. Voltak, akik törött **paprikába** nyomták a sebesült ujját, mások, akik kapálás közben a lábukat vágták meg, a homokba, hogy a vérzés álljon el. Amely sebet be kellett kötni, arra előbb mosott **lapulevelet** vagy **fehéreperfa levelet**, sós **kenyérdarabot**, vagy **avas sósszalonnát** tettek. A legáltalánosabb gyógyszer a **disznózsír** volt, illetve, ahol volt, ott **tengerihagyma levelének** a nedve. Disznózsírt használtak a **tallóseb** gyógyítására is. Ha valakinek égéstől

¹² Bálint Sándor 1976. 297.

származó sebe volt, azt **napraforgóolajjal** kenték be, majd **tojásfehérjével**, ami szépen begyógyította az **égési sebet**.

Ritka betegség volt, de előfordult az apró pattanásokkal jelentkező bőrbetegség, a **sömör** is. Erre **zsúrlófűves-**, illetve **körömvirág-teát** használtak; azzal kellett mosogatni. Sőt, a körömvirág főzetéből kenőcsöt készítettek, és azt kenték rá a sömörre. Orvosok viszont patikából vett **glicerint** ajánlottak, s azzal kellett kezelni a beteg részt, hasonlóan a pikkelyes sömört is.

Gyakori szembetegség volt régebben a **trachoma**. Ez a veszélyes szembetegség főként a lakodalmak alkalmával szokásban volt mosdatás alkalmával terjedt, amíg a harmincas években meg nem tiltották. Addig viszont a gyakoriságra mutat, hogy „Mórahalmon negyven a trahomások száma.”¹³ Nyári meleg napokban igen gyakoriak voltak a **szemgyulladásos** megbetegedések. Ezt a betegséget kamillás teával borogatták, illetve mosogatták. Ha valakinek **hályog** keletkezett a szemén, **üveget** zúztak porrá, s azt, vagy **kristálycukrot** fújtak a nyitott szemébe, hogy az – hitük és gondolatuk szerint – majd leveri a hályogot. Ha valakinek megerőltetéstől fájt a szeme, arra vagy **langyos vizes ruhát** vagy **ázta-tott zsemlét** kötöttek.

A **szemmelverés** nem betegség, hanem ártalom. Ezért a kisgyereket mindig óvták azoktól, akik tudtak szemmel verni. „Az én apámat sokfelé hívták, mert ú is Antal vót, hogy gyógyíjja mög a szömmelvert gyerököt. Csak akkor hitták, ha nem tanálták azt, aki a kicsit mögverte szömmel, mert az apám mindönkinek a verésit el tudta küdeni.” (BF) Főleg akkor volt kellemetlen és rendkívül zavaró a **szemölcs**, ha a kézen, a tenyérben, az ujjakon volt. Sokan fekete **ló farkából** kitépett **szállal** kötötték körül, mások forró tűvel szúrták keresztül, ha azt akarták, hogy elmúljon. Régebben **szömmel kerekítették** (búzával vagy kukoricával). Miután három szemmel háromszor-háromszor megkerekítették, közben egy Miatyánkot elmondtak, akkor elmentek egy útkereszteződéshez, és ott a fejük felett hátradobták a magokat. Vagyis: **elküldték**. De csak akkor ment el, ha nem néztek hátra. Olyan is volt, aki szép, fehér **zsebkendővel** háromszor megsimogatta a szemölcsöt, és a kendőt az útkereszteződésbe letette. A szemölcs – hitük szerint – arra ragadt, aki a zsebkendőt fölvette. Ezeknél biztosabb, ám fájdalmas gyógyítás volt, amikor **kékköves zsírral** kötötték be, ami a szemölcs gyökeréit is kiölte.

Szintén nem sorolható a betegségek sorába az, ha szülés közben a **csecsemő elkékült**. Ilyenkor sok helyen elővették a **nyargalókendőt**, és belecsavarták a kicsit, s úgy sétálgattak vele. „Az én gyerököm is elkékült. Hamar hozta az uram a teknőt, és a nagygerenda alá tötte. Beletötte a **karácsonyi abroszt**, arra mög a gyerököt. Úgy, mindönöstül

¹³ Bokor István 1936. 33.

háromszor fordult vele a nagyházban, a gerenda alatt. Mire létotte, kezdte visszanyerni a színt a gyerök.” (SzAné)

A gyermekbetegségek közül a **torokgyíkot** tartották a legveszedelme-sebbnek. Gyógyításra **szentelt gyertyát** égettek a kisgyerek előtt, hogy a füstje gyógyítsa meg. Hasonló meggondolással égették előtte a **szen-telt barkát** is. A halottak anyakönyvében döbbenetesen sok gyerek ada-tai mellett szerepel a torokgyík, a **toroklob** halál okaként.

„A leggyakoribb betegség a tüdővész – írta Bokor István 1936-ban.¹⁴ Orvosi megállapítás szerint a tanyai egyetemistáknak átlag 32%-a fertőzött **tüdővész**es. Gyógyítására székfűteát és bodzateát isznak.”

A mai mórahalmiak csupán néhány **gyógyítóemberre** emlékeznek. **Nagy Geci János, Börcsök József, Homoki Antal, Csordás Teca** néni, **Polgár Teca** néni nevét említették. Idősebbek még emlékeznek arra, hogy egy **lelei asszony**, Roza néni is járt Alsóközpontra gyógyítani. Mások pedig hozzá mentek el, vagy vitték el betegüket **Püspöktele**re. „A hiedelemvilág elemeivel szorosan összefüggnek a népi gyógymódok.”¹⁵ A mórahalmiak hiedelemvilága, babonás képzetek elsősorban a bajel-hárítások, veszedelmek és betegségek távoltartása miatt jutottak szerep-hez. Sokan hittek benne, de a vallásosságtól, a hittől mégiscsak távol valónak tartották. „A babonásokban nem hiszök. De ami gyógyulás ima által, vagy más régi gyógyítók által énrajtam történik mög, vagy, ha mondjuk böjtölök, abban azért mégiscsak köll lönni valami természet fölöttinek, Isten akarátának. Éppen ezért, a boszorkányságoktól eltekint-ve, a népi gyógyításba magam is hiszök.” (SzAné) A természeti csapáso-kat **istenverés**nek tartják. Úgy hiszik, valami miatt bünteti olyankor az emberiséget az Isten. „Öreg alsótanyai asszonyok égiháború idején a konyhaajtótól szokták sütőlapáttal megkeresztelni a termőföldjüket.”¹⁶ A rontók között a tej és a kenyér rontóitól védték **önnivalójukat** a családok. A kenyér tisztelete a sütés idejére is kiterjedt. Hittük szerint „Keresztjáró napokon nem jó kenyeret sütni, mert különben a penész egész évben eszi a család kenyerét.”¹⁷

Az **időjárásra** különös figyelemmel voltak a tanyaiak. Ebben sokat segített nekik a házat őrző kutya. Azt tartották ugyanis, ha keletre ugat, akkor jó, ha nyugatra, akkor rossz idő várható. Mórahalmon, lévő **ho-moki föld**, a július végi **krisztinaszél**től is nagyon féltek. Vitte a homo-kot olykor a magokkal együtt. Sokszor addig, amíg partosabb részhez nem ért vele. Ott lerakta, és olykor igen nagy homokbuckákat hordott össze. Az ilyen buckákat, **homokhögyeket** aztán lóvontatású **högy-húzókkal** dúrták szét, vagy **bakittyal** fuvarozták a mélyebb helyekre.

¹⁴ Uo. 32.

¹⁵ Juhász Antal 1966. 92.

¹⁶ Bálint Sándor 1977. 268.

¹⁷ Uo. 113.

„Vihar ellen az alsótanyai öreg gazdák, öreg családfők olykor még ma is kimennek a kertbe, a szőlőbe. Ott imádkoznak a termésükért mindaddig, amíg a vihar el nem múlik.”¹⁸

A mai mórakalmiak közül már csak kevesen hisznek a babonákban, a boszorkányok létezésében. Évtizedek, sőt, évszázad választja már el az itt élőket is a múltnak eme sokakat rettegésben tartó időszakától. Hol van már az az idő, amikor számon tartották, hogy „Erősen él a hazajáró lélekben való hit: köcsögök csörömpölésével, bútorok zörgetésével, sóhajjal ad jelt magáról, ha úgy véli, haza kellett jönnie, mert valami fontosat nem intézett el életében.”¹⁹

Népünk hajlamos arra még napjainkban is, hogy bizonyos, a véletlen szülte dolgokhoz, jelenségekhez is ártó képzeteket talál ki. S hogy bizonyos, ártó dolgok, események ne ismétlődhessenek meg, már jobban vigyáznak. Mert „Ballábbal kelni, küszöbön megbotlani, a családban halálesetet jelent.”²⁰

Ónozó Lajos Komlón élő, mórakalmi születésű néprajzgyűjtő sok hiedelmet és babonát,²¹ illetve szólást és közmondást²² gyűjtött szülőfalujában, amelyek között szép számmal vannak betegségekkel, és azok gyógyításaival kapcsolatos, forrásértékű adatok is.

Ugyancsak idéznünk kell a közelmúltban megjelent Mórakalom kötetet, amelyben **Csongor Győzőtől**²³ olvashatunk gyógyfüvekről is, illetve ugyabban a tanulmánykötetben egyes betegségekről, és azok gyógyításairól a Szokások és vallásos élet²⁴ című fejezetben, jelen sorok írójától.

Az alsótanyaiak életében sajátos, egyedi helyet foglalt el **Engi Tüdő Vince**,²⁵ akinek gyógyító tudományára, legfőképpen pedig a lelkek gyógyítására az alsóközponiak is igényt tartottak. Háza olykor valóságos tanyai kórházzá változott, legfőképpen akkor, ha a sok beteg éjszakára is ott maradt. Egész éjszakákat átvirrasztott betegeivel, s közben mindvégig együtt imádkozott velük. Háza előtt kis kertben fakelesztet állított, amelyet a maiak – szájhagyomány nyomán – **Tüdőköröszt** néven emlegetnek; ugyanígy őrzi a szakirodalom is. „Sokan jártunk innen Mórárul is a Vince bácsihon. Gyülekezeteket, is-tentisztöletöket tartott a házában. Mőgaztán ilyen kilencedöket tartott Szent Antal, mögénten Szent Anna ünnepe előtt. Jószándékú, bölcs és nagyon okos, alázatosan segítő embör vót. Mint égy pap, úgy tanította a tanyai népeket a hitre, és a vallásosságra. Mivel a közelben nem vót

¹⁸ Bálint Sándor 1980. 462.

¹⁹ Juhász Antal 1966. 90.

²⁰ Bokor István 1936. 41.

²¹ Ónozó Lajos: Babonák és hiedelmek Mórakalmon. Szeged. MFM-NA. 859–83.

²² Ónozó Lajos: Szólások és közmondások Mórakalmon. Szeged. MFM-NA. 838–83.

²³ Csongor Győző 1992. 19–31.

²⁴ Ifj. Lele József 1992. 477–515.

²⁵ Uo. 489., 510., 515.

templom, öregek is, fiatalok is eljártak az ájtatosságaira. Főképpen a betegek jártak el hozzá, mert Vince bácsinál igaz hittel lehetett imádkozni a gyógyulás reményibe. De nem csak betegségek ellen imádkoztunk ám ott, hanem a háborúba odamaradtakért, a viharok, tüzek és árvizek ellen is, és igön sokat a békéért. Az ellenségei – mert akadt neki, szögénynek búven – azt mondták rá, hogy kuruzsló, nem is tud gyógyítani. Állandóan zaklatták, üldözték, csúfolták szögényt. Pedig az egész életit föláldozta a betegökért. Segítötte az elesötteket, a rászorulókat. Vót, akik koszt féléket, mások ruhákat vittek néki, hogy tudjon segíteni azé éhezökön, télidön mögénten azokon, akiknek nem vót meleg ruhájuk. Ilyenöket mondott: „Imádkozzatok, né káromkodjatok.” (SzJné) Engi Tüdő Vincéről, életéről és viselt dolgairól Grynaeus Tamás írt életrajzi tanulmányt.²⁶

A tanulmányban szereplő betegségek

árpa 87, 88
daganat 89
darázscsípés 86
derékfájás 87
epebántalom 87
fejfájás 87
fogfájás 87
fölfázás 88
gilva 89
gyomorbetegség 86, 88
hasmenés 88
hályog 91
háromnapos hideglelés 88
ízületi megbetegedés 89
kelevény (furunkulus) 89
köhögés 89
láz 88
magas vérnyomás 87
megfázás 89
mellfájás 89
nemibetegség 89
nyakfájás 86
nyakfog (mandulagyulladás) 90
pokolkelet (bőrbetegség) 90
reuma 86
sárgaság 90
seb, tallóseb 90
égési 91

²⁶ Grynaeus Tamás 1974. 155–183.

sömör (kiütéses bőrbetegség) 91
spanyolnátha 86
szembetegség 86, 91
szemmelverés 91
szemölcs 91
szentantaltüze (orbánc) 90
támadás (kelevény) 89
torokgyík 92
toroklob 92
tödővész 92
trachoma 91
vőgy (a kelevény „magja”) 89

A gyógyítás módja és eszközei

cikóriakáv 88
elküldés 91
elnyom 90
érvágás 88
fiasló teje 89
glicerin 91
gyógyfüvek 85
homok 88, 90
ima, kelésre 85
 újhold 86, 87
kaszakó 90
karácsonyi abrosz 91
kerekítés, árpa 87
 szemölcs 91
kendő 88
kés 89
kocsikenőcs 89
korpa 88
kovász, szappanos 89
köpdösés 87
kristálycukor 91
lajha sósvíz 88
lófarokszál 91
méhcsípés 89
méz 89
napraforgóolaj 91
nyargalókendő 91
pálinka 86, 87, 90
plóca (*Hirudo medicinalis*) 87
rácsholás 90
ráolvasás 85, 86

rézeleje 86
ruha, hidegvizes 88
 langyos vizes 91
salicil 88
szalag 88
szalonna, avas 89
 avas sós 90
szentelt barka 86
szentelt gyertya 92
szentelt víz 87
tojásfehérje 90
tojássárgája 90
újhold 88
üveg 91
vasalás 87
víz, szappanos 87
vörösbor 87
vöröshasú béka 90
zsebkendő 91
zsemle, áztatott 91
zsír, kékköves 91

Gyógynövények

akácvirág (*Robinia pseudo-acaccia*) 89
barka, rekettyefűz (*Salix sinerea*) 86
bilindök, beléndek (*Hyoscyamus niger*) 88
bodza (*Sambucus nigra*) 89, 92
csalán (*Urtica dioica*) 89
eper (*Morus*) 90
édesgyökér (*Glycyrrhiza glabra*) 89
fokhagyma 90
fülbeeresztő fű, fülfű (*Saxifraga paniculata*) vagy
 (*Semperivum tectorum*) 88
gyömbér (*Geum urbanum*) 89
hársvirág (*Tilia cordata*) 89
kamilla (*Matricaria camomilla*) 90
káposztalevél 89
köménymag (*Carum carvi*) 88
körömvirág (*Calendula officinalis*) 91
lapulevél (*Bardanae folium*) 90
fehér liliom (*Lilium candidum*)
paprika 90
paradicsom 89
paszuly 86
sárgakásalé 90

szenes víz 88
tengerihagyma (*Scillae bulbosus*) 90
torma (*Amoracia lapathifolia*) 89
úrnapi virág 86
vadkenderlevél tea 88
vöröshagyma 89
zsúrlófű (*Equisetum arvense*) 91

Gyógyítók

Bacsik Kovács 88
Börcsök József 92
Csordás Teréz 92
Engi Tüdő Vince 93, 94
gyógyítóember 92
Homoki Antal 92
kenőasszony 86
lelei asszony 92
Nagy Geci János 92
Polgár Teréz 92
javasasszony 86

Adatközlők: Babarczi Ferenc (BF) sz. 1922., Balogh Antal (BA) sz. 1925., Fazekas Kádár Imre (FKI) sz. 1927., Fülöp Györgyné Németh Ida (Fgyné) sz. 1914., Gábor Józsefné Kántor Eszter (Gjné) sz. 1923., Lékó Ferenc (LF) sz. 1916., Szabó Antalné Lékó Etel (SzAné) sz. 1899. Szűcs Jánosné Vőneki Etelka (SzJné) sz. 1904.

IRODALOM

Bálint Sándor

1977 Szögedi nemzet. II. MFMÉ 1976/77-2. Szeged. 113., 197., 268.

1980 Szögedi nemzet. III. MFMÉ 1978/79-2. Szeged. 170., 445., 462.

Bokor István

1936 Mórahalom és környéke. Tanulmány a szegedi tanyavilágból. Szeged. 32., 33., 36., 41.

Börcsök Vince

1980 Adatok a pálinkafőzéshez és a pálinkafogyasztáshoz Szeged környékéről. MFMÉ 1978/79-1. Szeged. 106.

Csongor Győző

1992 Növényvilág. In: Mórahalom. A település földje és népe. Szerk. Juhász Antal. Mórahalom. 19-31.

Grynaeus Tamás

1974 Engi Tüdő Vince. A legenda és a valóság. MFMÉ 1972/73-1. 155-173.

Juhász Antal

1966 A tanya néprajza Tömörkény István műveiben. MFMÉ 1966. Szeged. 90., 92.

Ifj. Lele József

1992 Szokások és vallásos népélet. In. Mórahalom. A település földje és népe. Szerk. Juhász Antal. Mórahalom. 477–515.

Polner Zoltán

1978 Föld szülte fáját. Szeged. 107.

Rövidítések jegyzéke:

MFMÉ

Móra Ferenc Múzeum

MFM-NA

Móra Ferenc Múzeum Néprajzi Adattára

Popular Healing at Mórahalom

LELE, JÓZSEF jr.

Among the healing habits of the Alsótanya people (people of Mórahalom) we can find prayers, magic formulae and medicinal herbs just like in the case of the whole area neighbouring Szeged. But in the case of people of Alsótanya the most significant of these is the faith in the cure and recovery – realised as prayers besides the use of consecrated medicinal herbs. The ill were encouraged to pray by healing men, of whom the most famous was Engi Tüdő Vince (Vince Engi "Lung") of Domaszék.

Paprika and brandy, which were available in any household, played a most important role among the medicines.

Nowadays elderly ladies use both prayers and medicinal herbs to protect the health of the members of their families.